

Zbigniew Klimiuk

Odbudowa gospodarki i stabilizacja walutowa Włoch w latach 1945-60 (część I)

Economic recovery and stabilization of the currency of Italy in the years 1945-1960 (Part I)

Wstęp

Polityka walutowa w ogólnogospodarczym ujęciu obejmowała (i obejmuje) zbiór metod i środków, jakimi posługiwał się rząd i władze monetarne kraju w celu utrzymania bilansu płatniczego w stanie zbliżonym do równowagi. Polityka walutowa we Włoszech w okresie powojennym zmierzała do osiągnięcia stabilizacji waluty, poprawy bilansu płatniczego oraz wzrostu rezerw kruszcowo-dewizowych. Ażeby nie traktować zagadnienia polityki walutowej jako zjawiska oderwanego od sytuacji ogólnoeconomicznej, problem ten wymagał omówienia nieco szerzej w celu wierniejszego oddania włoskiej rzeczywistości. Został również wprowadzony podział na dwa okresy. Pierwszy z nich obejmuje lata od 1945 r. do 1949 r., a drugi okres 1950-60. Kryterium podziału stanowił trend ogólnoeconomiczny (włączając w to sytuację walutową), w którym punktem zwrotnym był 1949 r. (fala dewaluacji walut). Zakończył on okres chaosu powojennego i zapoczątkowany został okres stabilizacji waluty, a także szybkiego wzrostu gospodarczego. Problem wymienialności został wyciągnięty przed nawias polityki walutowej i omówiony etapami analogicznymi do tych, jakie doprowadziły do jej urzeczywistnienia¹.

¹ J. Cohen, G. Federico, *The Growth of the Italian Economy*, Cambridge University Press 2001, s. 70-106.

Polityka walutowa prowadzona w tym okresie przez władze włoskie okazała się skuteczna. Lir włoski stał się mianowicie nie tylko walutą stabilną, ale także jedną z „twardych” walut europejskich. Potwierdzały to wypowiedzi na łamach bieżącej prasy międzynarodowej, ale również sytuacja w dziedzinie bilansu płatniczego Włoch, który od 1957 r. wykazywał wysokie dodatnie saldo. Jeśli wziąć pod uwagę handel zagraniczny Włoch w 1960 r. to należy stwierdzić, iż w tym roku został osiągnięty najwyższy wzrost obrotów zagranicznych w krajach Europy Zachodniej. Był to również najwyższy poziom obrotów osiągnięty przez Włochy w okresie powojennym (wyższy o 1/3 w stosunku do poziomu w 1959 r.)². Globalny import Włoch, który w 1953 r. stanowił 3,2% importu światowego wzrósł do 3,8%, a udział eksportu zwiększył się w tym czasie z 2% do 3,2%. Dodatnie saldo bilansu płatniczego zostało osiągnięte głównie dzięki wzrostowi wpływów z pozycji niewidocznych, których ponad 55% pochodziło z turystyki. Do wzrostu dochodów z turystyki w analizowanym roku przyczyniła się przede wszystkim Letnia Olimpiada zorganizowana w 1956 r. w Rzymie, która przyciągnęła miliony turystów z całego świata. Ważną cechą bilansu płatniczego w 1960 r. był wzrost włoskich inwestycji kapitałowych zagranicą, które do 1958 r. nie odgrywały prawie żadnej roli, a następnie stały się ważnym czynnikiem utrzymującym bilans Włoch w równowadze. Włoskie inwestycje zagraniczne w 1960 r. wynosiły 113,7 mln dol. w porównaniu z 34,7 mln dol. w 1959 r.³. Saldo bilansu płatniczego w 1960 r. było mniejsze niż w roku poprzednim i utrzymało się na poziomie 522 mln dol. Fakt ten nie wywołał jednak niezadowolenia w kręgach finansowych, gdyż nie oznaczał on żadnego zagrożenia Włoch w dziedzinie handlu zagranicznego. Momentem optymistycznym był znaczny wzrost rezerw kruszcowo-dewizowych, które w 1960 r. przekroczyły 3 mln dol. Karol Holbik w pracy „Italian International Corporation”⁴ mówił, iż rezerwy złota i dewiz Włoch na wiosnę 1960 r. były wyższe niż rezerwy Wielkiej Brytanii w tym okresie. Tak więc Włochy osiągnęły w okresie powojennym znaczny stopień wzrostu gospodarczego i nie tylko zwiększyły wielkość swoich obrotów zagranicznych, lecz również zaczęły odgrywać ważną rolę w gospodarce krajów Europy Zachodniej oraz w gospodarce światowej.

Omawiając zagadnienia walutowe Włoch na tle sytuacji ogólnoeconomicznej nie sposób pominąć zagadnienia wyraźnych różnic rozwojowych między Północą i Południem Włoch. Ekonomiczne i polityczne różnice między tymi częściami

² Bank for International Settlements. Press Review 1961, s. 9.

³ Ibidem, s. 11.

⁴ „American Economic Review” 1960, s. 755.

kraju sięgały swoimi podstawami aż do czasów, kiedy na Południu rozciągało się państwo kościelne i równie feudalne Królestwo Neapolu, a na Północy rozwijała się pomyślnie gospodarka niezależnych księstw i wolnych republik. Skutki tego podziału nie zostały zlikwidowane w ciągu wieków i po II wojnie światowej dało się je odczuć mimo licznych prób ich wyeliminowania⁵. Północ była okręgiem o wysoko rozwiniętym przemyśle, a Południe stanowiło nadal obszar zacofany z przewagą rolnictwa. W strukturze zawodowej ludności na Południu 53,0% osób było związane z rolnictwem, 27,4% z przemysłem i transportem, a 19,6% z handlem i innymi działami. Na Północy natomiast w rolnictwie pracowało 37,5% ludności, w przemyśle i transporcie 39,2%, a w handlu i innych 23,5%⁶. Różnice rozwojowe między Północą a Południem miały odbicie przede wszystkim w podziale dochodu narodowego między tymi regionami. Pomimo tendencji wzrostowych dochód na głowę ludności na Południu stanowił w tym czasie coraz mniejszą część dochodu narodowego na Północy. O ile wskaźnik ten w 1951 r. wynosił 51%, to w 1955 r. kształtował się na poziomie 45,5%, a w 1959 r. osiągnął poziom 44,7%. Szczególnie trudna była sytuacja na wsi. Na wsi włoskiej panował nadal niemal wszechwładny obszarnek i szerzyło się groźne zjawisko wyludnienia wsi. Drobną dzierżawcy uciekali przed właścicielami ze wsi do miasta. Sytuacja była tym bardziej skomplikowana, iż wielcy obszarnicy nie byli zainteresowani w rozwoju produkcji rolnej, gdyż jej wzrost spowodowałby obniżkę wygórowanych cen. W tych warunkach rząd włoski był zmuszony podjąć próbę reformy rolnej. Polegała ona na skupowaniu (za pełnym odszkodowaniem) użytków rolnych od wielkich posiadaczy i następnie jej podziale między rodziny chłopskie. Przydziału ziemi dokonywano na podstawie eliminacji, po których rodzina chłopska otrzymywała grunty na próbny okres trzech lat. Po upływie tego czasu i ocenie wyników gospodarowania okres użytkowania ziemi mógł być przedłużony na dalsze 30 lat. To co zostało zrobione w żadnym wypadku nie wystarczało do zlikwidowania nędzy na Południu. Występujący ciągle nadmiar siły roboczej (1 mln osób bezrobotnych i 1 mln pracujących sezonowo) nie został zlikwidowany. Według opinii ekonomistów włoskich miało to następować stopniowo i dokonać się nie wcześniej niż w ciągu 10 lat⁷. Przyczyną takiego postępowania była obawa, że zatrudnienie takiej ilości siły roboczej spowodowałoby wzrost inwestycji, wzrost płac, co wywaroby nacisk na rynek towarowy. Z kolei ten nacisk pociągnąłby za sobą konieczność zwiększenia

⁵ W. Trznadel, *Przestrzenne dysproporcje gospodarczo- społeczne we Włoszech XIX i XX w. i drogi ich przezwyciężenia*, Wrocław 1988.

⁶ *Survey of Italy's Economy*, Milano 1957, s. 205.

⁷ „Życie Gospodarcze”, styczeń 1961 r.

importu konsumpcyjnego i zmniejszenie rezer złota i dewiz, które były podstawą stabilizacji lira i gospodarki. Przyczyną bezrobocia był brak kapitałów, któremu towarzyszyła krańcowa produktywność czynników wytwórczych, a więc prywatni przedsiębiorcy nie byli zainteresowani w dokonywaniu inwestycji na tym obszarze. Dlatego była potrzebna interwencja ze strony państwa w postaci wydatków publicznych. Wzrost tych wydatków zwiększał ekspansję rynku wewnętrznego i stwarzał przesłanki rozwoju.

Na Południu Włoch pierwszy impuls wyszedł od powstałej w 1950 r. „Cassa per il Mezzogiorno”. Instytucja ta była kierowana przez Komitet Ministrów, który opacowywał plany inwestycji zarówno w dziedzinie rolnictwa, jak i robót publicznych. „Cassa” była finansowana z budżetu oraz z pomocy zagranicznej. W ciągu dwóch pierwszych lat jej istnienia Międzynarodowy Bank Odbudowy i Rozwoju udzielił wstępnych pożyczek w wysokości 20 mln dol. Ponadto USA udzieliły w 1954 r. pożyczki w wysokości 20 mln dol. na rozwój południa Włoch. IBRD udzieliło w latach 1955-56 kredytu w wysokości 70 i 75 mln dol. Bank Światowy udzielił pożyczki oprocentowanej na sumę 40 mln dol. na kultywację gleby na Sycylii i Sardynii, 35 mln dol. na finansowanie hydroelektrowni i 50 mln dol. na rozwój zakładów przemysłowych na Południu. W okresie od 1954 r. do 1957 r. rząd USA udzielił dodatkowej pożyczki w wysokości 8,75 mld lirów oraz dostarczył nadwyżek rolnych na sumę 25 mld lirów. W ciągu 10 lat funkcjonowania „Cassa per il Mezzogiorno” rząd włoski przeznaczył na rozwój Południa 10 mld lirów⁸. Przeważającą część tych funduszy skierowano na rozwój rolnictwa (55%), na system nawodnienia (15%), transport (12,5%), przemysł (11%), turystykę (2,7%) oraz pozostałą część na rozwój szkolnictwa i rzemiosła⁹.

W rozwoju ekonomicznym Południa dużą rolę odegrała również akcja rządu polegająca na wprowadzeniu ułatwień w dziedzinie kredytowania i podatkowej mająca na celu stymulowanie rozwoju przemysłu na tym obszarze. Zachęczone tym koncerny północnowłoskie (Fiat, Pirelli, Olivetti) zaczęły otwierać filie na Południu. Wszystkie te przedsięwzięcia okazały się jednak niewystarczające w stosunku do potrzeb tego regionu, który w dalszym ciągu posiadał cechy obszaru zacofanego w porównaniu z wysoko uprzemysłowioną Północą. Jednakże różnice między tymi regionami mogły być wyeliminowane tylko dzięki aktywniejszej działalności rządu na polu inwestycji.

⁸ Survey of Italy's economy, Milano 1957, s. 210.

⁹ Banca Nazionale del Lavoro, Roma 1954, s. 514.

Sytuacja gospodarczo-finansowa po zakończeniu wojny. Okres powracającej inflacji (1945-49) oraz wskaźniki wzrostu cen

Druga wojna światowa spowodowała olbrzymie zmiany w krajach Europy Zachodniej- zarówno gospodarcze, jak i pieniężno- finansowe. Włochy należały do grupy krajów, na terenie których działania wojenne nie trwały zbyt długo (tylko dwa lata), lecz okres ten wpłynął niszcząco na kraj i organizację podstawowych usług. Sytuacja była tym trudniejsza ze względu na fakt, iż linia gotycka podzieliła kraj na dwie odrębne strefy z których każda znajdowała się pod inną kontrolą (Północ została zajęta przez Niemców we wrześniu 1943 r., Południe zaś przez Aliantów w sierpniu tego samego roku). W związku z tym zaczęły zarysowywać się wyraźne różnice w poziomie cen między tymi obszarami i dlatego dla pierwszego roku powojennego trudno było określić jednolity wskaźnik. Rozbieżność cen pogłębiały trudności komunikacyjne, a przede wszystkim słabość aparatu administracyjnego, który nie był w stanie sprawować skutecznej kontroli. Jeśli chodzi o wskaźnik cen artykułów konsumpcyjnych to był on na Południu znacznie niższy niż na Północy (np. buszel pszenicy na Południu kosztował 12 tys. lirów, a na Północy 1,2 tys. lirów). Na taki stan wpłynęła w dużej mierze ekonomiczna słabość południa, które charakteryzowało się wyższym poziomem kosztów utrzymania. Dwa lata izolacji od reszty świata wpłynęło nie tylko na powstanie ogromnego niedoboru maszyn i urządzeń przemysłowych, ale również artykułów pierwszej potrzeby¹⁰. Z drugiej strony Północ cierpiała na brak różnych produktów rolnych dostarczanych przez regiony południowe (oliwa, owoce cytrusowe i sól). Fakt ten stał się przyczyną silnego nacisku, jaki wywierano w kierunku szybkiej i całkowitej reunifikacji. W rezultacie doprowadziło to do szybkiego podjęcia handlu w obu kierunkach za pośrednictwem normalnych kanałów lub tymczasowych pośredników, których usługi były dopuszczone ze względu na wyjątkowość sytuacji. Spowodowało to obniżenie poziomu cen w regionach centralnych i południowych do poziomu cen na Północy¹¹. W przeciwieństwie do warunków, jakie panowały na rynku artykułów pierwszej potrzeby, ceny złota i tzw. dóbr lokacyjnych były w pierwszej połowie 1945 r. wyższe na okupowanych regionach Północy niż w oswobodzonych regionach południowych i centralnych. W kwietniu 1945 r. np. złoty suweren/funt złoty kosztował w Rzymie 9,5 tys. lirów, a w Mediolanie 11,5 tys.

¹⁰ Le svlluppo economico Italiano: 1861-1949, Roma; Bari-Laterza 1973.

¹¹ Banca Nazionale del Lavoro, Roma 1958, s. 415.

lirow. Na giełdzie w Mediolanie ceny akcji były o 1/3 wyższe od cen w Rzymie na początku 1945 r¹².

Tabela 1. Ceny detaliczne we Włoszech

Nazwa artykułu	Jednostka	1938 r.	Lipiec 1945 r. Cena oficjalna	1945 r. Cena na czarnym rynku	Listopad 1945 r. Cena oficjalna
Chleb	1 kg	1,94	16	76	110
Makaron	1kg	2,74	21	97	170
Cukier	1 kg	6,60	21	708	830
Oliwa	1 litr	7,68	78	450	620

Źródło: Bank for International Settlements 1945 r., s. 11.

Wskaźniki cen hurtowych w pierwszym okresie (do 1949 r.) przedstawiały się następująco.

Tabela 2. Ceny hurtowe we Włoszech (1938=100)

Lata	Wskaźniki
1938	100
1947	5526
1948	5697
1949	4747

Źródło: Bank for International Settlements 1950 r., s. 190.

Porównanie zmian cen hurtowych i kosztów utrzymania przedstawia poniższa tabela.

Tabela 3. Zmiany cen hurtowych i kosztów utrzymania w latach 1945-49

Zmiany cen	1945	1946	1947	1948	1949
Ceny hurtowe	-	+38	+50	+3	-17
Koszty utrzymania	-	+23	+44	0	-3

Źródło: Bank for International Settlements 1945 r., s. 1960.

¹² Ibidem, s. 399-452.

Dla Włoch jako całości ceny do czerwca 1945 r. były stosunkowo stabilne. W okresie od 1946 r. do 1949 r. można wyróżnić następujące okresy:

- a) okres znacznego wzrostu cen od czerwca 1946 r. do września 1947 r.;
- b) spadek cen poczynając od grudnia 1947 r.;
- c) utrzymanie się cen na jednakowym niższym poziomie w ciągu 1948 r.;
- d) spadek cen w 1949 r. na skutek zniesienia kontroli cen.

Polityka stopy procentowej

Jest faktem udowodnionym w ekonomii, iż ceny towarów i stopa procentowa zmieniały się równolegle nie tylko w zwykłym cyklu koniunkturalnym, lecz również w sekularnym cyklu cen. Wzrost cen towarów stawał się bodźcem do wyzbywania się posiadanej gotówki i lokowania jej w dobrach trwałych (domy, akcje), przez co wzmagał się nacisk ze strony popytu na te dobra prowadząc do wzrostu stopy procentowej. Wyjątkiem od zasady równoległej zmiany stopy procentowej i cen towarów była sytuacja, jaka miała miejsce w okresie II wojny światowej, kiedy wzrostowi cen towarów nie towarzyszył wzrost stopy procentowej. Zjawisko to miało miejsce we Włoszech, podobnie jak w innych krajach. Wy tłumaczyć można je faktem, iż rząd w czasie wojny ustanowił monopol rynku pieniężnego i kapitałowego, co pozwoliło wpływać na wysokość stopy procentowej. Na decyzję rządu wpłynęło przede wszystkim to, że środki pieniężne były przeznaczone na cele nieprodukcyjne (prowadzenie wojny). W interesie rządu, który finansował te wydatki, było niższe oprocentowanie. Z drugiej strony tendencję do obniżania stopy procentowej ograniczała konieczność liczenia się z prywatnymi deponentami kapitałów, którzy oddając je do dyspozycji rządu mogliby czuć się pokrzywdzeni w wyniku istotnego spadku stopy procentowej. Chcąc pogodzić oba te czynniki władze włoskie obniżyły stopę dyskontową tylko o 0,5 % (z 4,5 % w 1938 r. do 4 % w 1954 r.)¹³. Na tej wysokości utrzymała się ona do 1946 r., po czym podniesiono ją do 5,5 % w 1947 r. Taki stan rzeczy trwał aż do 1949 r., kiedy została ona ponownie obniżona do 4,5 %. Taka polityka pieniężna w czasie wojny stosowana była w celu zredukowania kosztów wynikających z pożyczek rządowych, a w czasie pokoju w celu zapewnienia tańszego źródła finansowania przemysłu, którego zdolności produkcyjne w okresie wojny znacznie zmniejszyły się.

¹³ Bank for International Settlements 1945-1950 r.

Tabela 4. Wskaźniki produkcji głównych gałęzi gospodarki włoskiej w 1945 r. (1938 r.=100)

Gałęzie gospodarki	Wskaźnik
Górnictwo	31
Przemysł metalowy	16
Żelazo i stal	18
Samochody	20
Chemikalia	11
Cement	11
Elektryczność	86
Tekstylia:	
Surowy jedwab	29
Przędza bawełniana	8
Tkaniny bawełniane	12
Sztuczny jedwab	3

Źródło: Banca Nazionale del Lavoro, Roma 1958, s. 399-452.

Produkcja rolna spadła w 1944 r. do 76% w porównaniu z 1938 r. W 1945 r. nastąpił dalszy jej spadek do 55-60% spowodowany długotrwałą suszą, która zniszczyła część zbiorów oraz brakiem wysokogatunkowych nasion, nawozów sztucznych, środków owadobójczych, które już w pierwszych dniach wojny stały się nieosiągalne. Dla odbudowy przemysłu Włoch ogromne znaczenie miały dostawy węgla, którego Włochy wydobywały przed wojną 2 mln ton rocznie, co stwarzało jeszcze zapotrzebowanie na import w wysokości 12-13 mln ton rocznie. Po wojnie, kiedy produkcja węgla spadła do 1 mln ton Włochy stanęły przed ogromnymi trudnościami zwłaszcza, że sytuacja na arenie międzynarodowej również była ciężka i skomplikowana. Ogólnie produkt narodowy brutto (PNB) szacowany w cenach z 1938 r. obniżył się z poziomu 153 mld lirów w 1938 r. i 128 mld lirów w 1943 r. do 95 mld w 1944 r. i 77 mld lirów w 1945 r.¹⁴.

Spadek dochodu narodowego i wzrost szybkości obiegu pieniądza

Spadkowi produkcji i PNB towarzyszył spadek dochodu narodowego, który w cenach tego roku z 116 mld lirów w 1938 r. spadł do 71 mld lirów w 1946 r., a następnie w 1947 r. wzrósł do 81 mld lirów. Jakkolwiek do 1949 r. dochód narodowy nie osiągnął poziomu przedwojennego, to jednak nastąpił jego dalszy wzrost¹⁵. Model dochodu narodowego, który rozwijał się po 1938 r. uległ zniekształceniu w wyniku koncentracji popytu ludności na dobrach pierwszej

¹⁴ Banca Nazionale del Lavoro, Roma 1958, s. 475.

¹⁵ Ibidem, s. 399-452.

potrzeby i na skutek niejednakowo skutecznej kontroli cen w różnych działach gospodarki. Farmerom i kupcom powodziło się lepiej niż innym grupom społecznym, co świadczyło o nierównomiernym podziale zasobów wewnątrz gospodarki¹⁶. Sytuacja była szczególnie ciężka w pierwszym roku powojennym, kiedy zapotrzebowanie na gotówkę w bieżących transakcjach rynkowych zmniejszyło się bardziej niż wynosił spadek dochodu. Ponadto zniekształcenie systemu płac i cen przyczyniło się do zwiększenia ilości wtórnych płatności i ograniczenia zakupów dóbr trwałych. Wymienione czynniki wpłynęły na zwiększenie szybkości obiegu pieniądza.

Wzrost obiegu pieniądza

Poważny wzrost obiegu pieniądza w pierwszym okresie powojennym był spowodowany głównie zwiększeniem kredytu udzielonego Skarbowi przez Bank Włoch na pokrycie deficytu budżetowego. Dlatego dodatkowa emisja pieniądza miała charakter inflacyjny.

Tabela 5. Obieg pieniądza (w mld lirów)

1938	1945	1946	1947	1948	1949
19,411	382,050	505,052	788,127	950	1057

Źródło: Bank for International Settlements 1948 r., s. 130.

Dopiero od 1948 r. po przeprowadzeniu niezbędnych reform pieniężnych i walutowych sytuacja została uzdrowiona i wzrost obiegu mógł dostosowywać się odpowiednio do zwiększających się rezerw kruszcowo-dewizowych i wzrostu dochodu narodowego.

Deficyt budżetowy

Wysokość deficytu budżetowego, który wykazywał tendencję rosnącą do 1949 r. pokazuje poniższe zestawienie.

¹⁶ N. Rossi, A. Sorgato and G. Toniolo, *I Conti Economici Italiani: una Ricostruzione Statistica, 1890-1990*, „Rivista di Storia Economica” Vol. X/1993, 1-47.

Tabela 6. Deficyt budżetowy w mld lirów

1945	1946	1947	1948	1949
-	-310	-375	-610	-408

Źródło: International Financial Statistics 1950 r.

Formy przejawiania się inflacji we Włoszech

Inflacja hamowana

Do czerwca 1946 r. wzrost cen w gospodarce Włoch przejawiał się w formie inflacji hamowanej, gdyż wzrost ten był wolniejszy od wzrostu podaży pieniądza. Na taki stan rzeczy wpłynął z jednej strony fakt, iż trudności w poprzednich latach wiązano z wojną i oczekiwano, że interwencja USA przyniesie poprawę sytuacji. Dopóki panował ten pogląd ludność wstrzymywała się od wydatków, co zmniejszało niebezpieczeństwo inflacji. Z drugiej strony wolniejsze tempo wzrostu cen było spowodowane zastosowaniem odpowiedniej kontroli cen przez państwo. Kontrolą były objęte przede wszystkim podstawowe artykuły rolne (pszenica, żyto, ryż). Dopóki sytuacja powojenna daleka była od normalnej rząd musiał zastosować szereg środków mających na celu złagodzenie istniejących trudności. Jednym z nich było wprowadzenie subsydiów zbożowych, które Włosi nazywali „polityczną ceną chleba”. Subsidia te przyczyniły się do zwiększenia deficytu Banku Centralnego, który usiłował pokryć go w znacznej mierze zwiększoną emisją pieniądza. W raportach Banku Włoch z tego okresu podkreślano, że główną przyczyną powstania spirali inflacyjnej były właśnie te subsydia, gdyż Skarb dopłacał do każdego kwintala zboża ok. 1,8 tys. lirów. W praktyce wyglądało to tak, że farmerzy zobowiązani byli dostarczyć całe swoje zbiory państwu w zamian za „rachunki zbożowe”, które mogły być spieniężone w bankach komercyjnych. Z kolei banki komercyjne dyskontowały te rachunki w banku centralnym. W rezultacie farmerzy otrzymywali 2,7 tys. lirów za kwintal zboża podczas, gdy rząd sprzedawał je piekarniom po 900 lirów, a więc po cenie, która z trudem pokrywała koszty transportu, składowania i innych manipulacji. Powstała w ten sposób różnica obciążała skarb państwa. Do wytworzenia się ogromnego deficytu budżetowego w wysokości 235 mld lirów na wiosnę 1945 r. w znacznej mierze przyczyniła się także słabość systemu podatkowego, którego wpływ w latach 1946-47 spadł do 15% dochodów państwa w porównaniu z 23% w 1938 r.

Na przełomie 1945/46 na wzmożenie presji inflacyjnej miały wpływ nie tylko wyżej opisane czynniki, lecz również czynniki natury psychologicznej wynikające z oczekiwania na dalszą podwyżkę w związku ze wzrostem deficytu oraz przede wszystkim nadmierna ekspansja kredytu bankowego. W okresie od czerwca 1946 r. do września 1947 r. banki zwiększyły portfel pożyczkowy z 229 mld lirów do 707 mld lirów, z czego 65 mld lirów przeznaczono na dyskonto rządowych rachunków zbożowych, które wchodziły do deficytu budżetowego. Przemysł i handel pochłaniał 413 mld lirów, co stanowiło zwiększenie podaży pieniądza o ok. 79%. Część tej ekspansji kredytowej była usprawiedliwiona m.in. przez wzrost produkcji przemysłowej o 42%, który wymagał zaopatrzenia w kapitał przez system bankowy¹⁷. Jednak większa część ekspansji była ekonomicznie nieuzasadniona (np. na magazynowanie towarów, których rosnące ceny zdawały się zabezpieczać pożyczki).

Hiperinflacja

W okresie od marca do czerwca 1947 r. inflacja hamowana przekształciła się w hiperinflację, a więc w taką jej postać, kiedy wzrost cen następuje w szybszym tempie niż wzrost obiegu pieniądza. Przekształcanie się hamowanej inflacji w hiperinflację ilustruje poniższa tabela.

Tabela 7. Hiperinflacja we Włoszech (w mld lirów)

	1938	Czerwiec 1946	Grudzień 1946	Marzec 1947	Czerwiec 1947	Wrzesień 1947
Gotówka	22,5	403	512	531	584	675
Wkłady	17,5	220	330	365	440	471
Podaż pieniądza	40,0	623	842	896	1020	1146
	1938 r.=100					
Podaż pieniądza	100	1560	2105	2240	2560	2865
Produkcja kwartalna	100	45	52	45	60	72
Poziom równowagi	100	3470	4050	5000	4260	4000
Ceny hurtowe	100	2593	3677	4139	5329	6202

Źródło: Sherwin Monetary Policy in Western Europe Medison 1956, s. 114.

¹⁷ V. Zamagni, Betting on the Future. The Reconstruction of Italian Industry, 1946-1952, w: Power in Europe? Great Britain, France, Italy and Germany in a Postwar World, 1945-1950, Edited by J. Becker and F. Knipping, Berlin, New York 1986, s. 283-301.

Do marca 1947 r. aktualny poziom cen kształtował się poniżej „ceny równowagi” co wskazuje, że szybkość obiegu była mniejsza niż przed wojną. W marcu 1947 r. poziom cen przekroczył „cenę równowagi”, co oznaczało ucieczkę od pieniądza.

Środki polityki walutowej zastosowane w okresie 1945-49

Pożyczka wyzwolenia

Jeszcze przed zawieszeniem broni w maju 1945 r. rząd włoski rozpiął na Południu kraju 5-letnią pożyczkę oprocentowaną na poziomie 6,1%, która przyniosła w krótkim czasie kwotę 33 mld lirów. Po zawieszeniu broni wyemitowano również obligacje pożyczki na Północy, gdzie oprocentowanie było niższe i wynosiło 5,8 %, a uzyskana suma przekroczyła 73 mld lirów. Sukces, z jakim rząd włoski lansował tę pożyczkę świadczył o zaufaniu społeczeństwa do waluty co potwierdził fakt, że w kilka miesięcy po zakończeniu wojny nie było tam jeszcze jawnej inflacji.

Reforma walutowa

Przyczyny wprowadzenia reformy

Plan reformy walutowej rozważano jeszcze przed oswobodzeniem Północy. Początkowo celem jej nie było zabsorbowanie płynnej nadwyżki i narzucenie generalnego opodatkowania kapitału, lecz uniemożliwienie Niemcom emitowania włoskiej waluty w przypadku zagrabienia w czasie odwrotu mennicy. Taki odwrót mógł przedłużyć zbrojny opór w Alpach i wtedy banknoty, które byłyby w obiegu w momencie wyzwolenia Włoch musiałyby być znakowane. Aby tego uniknąć rozpoczęto negocjacje z władzami sojusznicznymi mające na celu rozpatrzenie możliwości drukowania banknotów w USA. Rozwiązanie tego zagadnienia przyniosła niespodziewana klęska Niemców, która uniemożliwiła im wywiezienie mennicy. Aktualny pozostał więc problem płynnej nadwyżki i opodatkowania kapitału.

Ówczesny minister skarbu Soleri był nieprzychylny wszelkim manipulacjom związanym z pieniądzem, lecz z chwilą pojawienia się inflacji uzdrowienie waluty stało się społeczną potrzebą. Konserwatywne kręgi obawiały się jednak, że

przeprowadzenie reformy walutowej da początek reformom socjalnym. Starcia między partiami lewicowymi i prawicowymi zakończyły się kompromisem przed rozpoczęciem kampanii wyborczej na wiosnę 1946 r. i w związku z tym reformę usunięto na plan dalszy tym bardziej, że chwilowe zahamowanie inflacji w okresie od lutego do czerwca 1946 r. potraktowano jako zmianę trendu. Kiedy jednak na początku 1947 r. sytuacja gospodarczo- finansowa pogorszyła się znacznie (wzmoczenie presji inflacyjnej) nowopowstały rząd de Gasperiego zmuszony był przedsięwziąć radykalne środki zaradcze, które znalazły wyraz w projekcie nowej reformy walutowej opracowanej przez czołowego ekonomistę włoskiego Ministerstwa Budżetu Einaudiego. Reforma ta stanowiła największe osiągnięcie Włoch w dziedzinie polityki walutowej po II wojnie światowej¹⁸.

Główne założenia reformy

W warunkach stałego wzrostu cen towarów pojawiło się zagadnienie stymulowania eksportu bez oficjalnej zmiany kursu i ochrony eksporterów. W tym celu L. Einaudi wspólnie z ministrem handlu zagranicznego Cezare Marzagire zastosował dwa zasadnicze środki: etapami wprowadzany był wolny rynek na dewizy i nieustępliwa polityka antyinflacyjna prowadzona była głównie przy pomocy ograniczenia kredytów. Dekretem ministerialnym z dnia 26 marca 1946 r. rząd włoski zdecydował, że 50% wpływów eksportowych mogło być sprzedane przez eksporterów na wolnym rynku krajowym, pozostałe zaś 50% miało być sprzedane rządowi po kursie oficjalnym. Zarządzenie to dotyczyło jednak tylko tzw. wolnych walut, tj. dolara, funta szterlinga i franka szwajcarskiego.

W dekretach z 13 kwietnia 1946 r., 20 stycznia 1947 r. i 28 listopada 1947 r. rząd włoski wprowadził do wymienionych wyżej dekretów zmiany i uzupełnienia. Dekret np. z dnia 13 kwietnia 1946 r. określał na 90 dni długość terminu w ciągu którego eksporter włoski miał prawo do 50% zarobionych dewiz w celu dokonania zagranicą zakupów lub sprzedaży tych dewiz innemu obywatelowi włoskiemu z tym jednak, że dewizy te musiały być przeznaczone również na zakupy określonych towarów zagranicznych. Dekret ten ustalał oprócz tego, jakie wydatki (transport, ubezpieczenia) mogły być pokryte z uzyskanych przez eksportera 50% należnych mu dewiz. Dekret z dnia 20 stycznia z kolei precyzował bliżej Art. 1 dekretu z dnia 26 marca 1946 r. i stwierdzał, że 50% dewiz przekazanych do Włoch dla celów turystycznych, inwestycyjnych oraz na rzecz osób zamieszkałych we Włoszech mogło być sprzedane na wolnym rynku. Wreszcie

¹⁸ M. Clark, *Współczesne Włochy: 1871-2006*, Warszawa 2009.

dekret z dnia 28 listopada 1947 r. wprowadził dość zasadniczą zmianę w poprzednich dyspozycjach, a mianowicie wprowadził zamiast dotychczasowego kursu oficjalnego na dewizy przymusowe skupowane przez Ufficio Italiano dei Cambi (Włoskie Biuro Walutowe) średni kurs wolny oparty na notowaniach wolnego rynku z poprzedniego miesiąca. W ten sposób powstał elastyczny system wielu kursów. Wcześniej do stycznia 1946 r. oficjalny kurs wymiany był oparty na relacji do dolara (1 dol.=100 lirów), który w styczniu 1946 r. ustalony został na poziomie 1dol.=225 lirów. Z chwilą przeprowadzenia reformy system kursów wymiennych przedstawiał się następująco:

1. Kurs oficjalny: 1 dol.=225 lirów; 1 funt bryt.=907 lirów; fr szwajc.=52,45 lirów. Kursy te były stosowane przy umowach clearingowych oraz imporcie rządowym. Nie odpowiadały on relacjom cen, w wyniku czego lir był walutą nadwartościową.
2. Kurs kompensacyjny- ustalany był dla każdej transakcji i poszczególnych grup towarowych. Kurs kompensacyjny np. w obrotach ze Szwajcarią wahał się na wiosnę 1947 r. między 90 i 130 lirów za jednego franka szwajcarskiego w zależności od towaru.
3. Kurs eksportowy- po którym importerzy kupowali waluty na wolnym rynku, stosowany był w odniesieniu do krajów o wolnej walucie.
4. Kurs importowy- po którym importerzy kupowali waluty na wolnym rynku, stosowany był w stosunku do krajów o wolnej walucie. Wynosił on w 1947 r. 1 dol.=938 lirów oraz 1 funt bryt.=3788 lirów.

Rząd wpływał początkowo na wolny kurs dewizowy poprzez oddziaływanie na popyt na waluty zagraniczne za pomocą systemu kontroli importu. W tym celu ustalono dla importu dwie listy: listę A-dla obszarów o „wolnej” (twardej) walucie, z których import był dopuszczony na podstawie pozwolenia importowego oraz listę B obejmującą towary, które mogły być importowane na podstawie licencji celnej. Przez zaostrezenie restrykcji importowych lub przenoszenie towarów z jednej listy na drugą rząd mógł wpływać na zwiększenie lub zmniejszenie popytu na waluty zagraniczne. Wszystko to jednak spowodowało, że przestał istnieć stały kurs walutowy, który mógłby być potraktowany jako podstawa do pertraktacji zarówno z MFW, jak i z jakimkolwiek krajem, z którym Włochy utrzymywały stosunki handlowe.

Drugim środkiem podjętym przez Einaudiego była gwałtowna akcja antyinflacyjna polegająca na ograniczeniu kredytów bankowych zarówno ilościowo, jak i jakościowo. Zmuszono banki do lokowania środków w pożyczkach publicznych oraz deponowania w Banku Włoch lub w Skarbie na rachunku zablokowanym dla pewnej części wkładów. Na mocy zarządzenia z marca 1946 r. rachunki

kapitałowe (kapitał i fundusze rezerwowe) nie mogły być mniejsze niż 1/30 ogólnych depozytów, a bank posiadający ponad 30-krotnie więcej depozytów niż kapitałów musiał tą nadwyżkę zainwestować w obligacjach rządowych lub papierach wartościowych gwarantowanych przez rząd i zdeponowanych w Banku Włoch, albo też wpłacić tę nadwyżkę na oprocentowany rachunek bieżący również w Banku Włoch. Środek ten był traktowany jako przejściowy w okresie, kiedy zyski przedsiębiorstw były zagrożone. Problem ten ex-novo uregulowało zarządzenie z lipca 1947 r. wprowadzające w ramach polityki antyinflacyjnej system przymusowych rezerw. Zgodnie z nowym przepisem banki musiały zdeponować w Banku Włoch, w formie gotówki lub papierów rządowych, 20% tych depozytów i rachunków bieżących, które przekraczały 10-krotnie ich rachunki kapitałowe (do dnia 30 sierpnia 1947 r.), jak również 40% każdego wzrostu depozytu, który miał miejsce po 1947 r. dopóki stosunek między rezerwami i kredytami nie osiągnie 25%. Chociaż zarządzenie to pozbawiło banki możliwości udzielania kredytów proporcjonalnie do wzrostu depozytów, to z drugiej strony zwiększyło ono gwarancję deponentów, jeśli chodzi o płynność i wypłacalność oraz zrównoważyło w pewnym stopniu znaczny spadek stosunku kapitał-depozyt, który z poziomu 1:10 w 1938 r. obniżył się do 1:20 w 1943 r. oraz 1:30 w 1946 r.

Do pogłębiającej się rozbieżności między wzrostem depozytów bankowych i kapitałem bankowym przyczynił się wzrost obiegu pieniądza i presja inflacyjna. Dopasowanie kapitału bankowego do ekspansji depozytów napotkało na naturalną przeszkodę w postaci poziomu zysku od kapitału bankowego. Trudności były tym większe im szybszy był wzrost depozytów i im bardziej ograniczone były zyski od operacji bankowych.

Skutki reformy walutowej

Polityka deflacyjna miała za zadanie stabilizację lira, która była niezbędnym warunkiem uzdrowienia życia gospodarczego kraju. Niestety trudności kredytowe spowodowały brak pieniądza na rynku, zahamowanie produkcji oraz dalszą ucieczkę dewiz zagranicę. Jakkolwiek zdołano w końcu 1947 r. opanować ceny na produkty rolne i początkowo na przemysłowe, gdyż przedsiębiorstwa pozbawione kredytów musiały wyzbywać się swoich zapasów, to jednak już po pewnym czasie ceny te zaczęły zwyczajować na skutek braku towarów na rynku wewnętrznym i zniesieniu subsydiów zbożowych. Dlatego też skuteczności reformy nie można oceniać na podstawie bezpośrednich i natychmiastowych skutków, lecz na podstawie jej dalszego efektu. Tak więc reforma walutowa nie mogła od razu poprawić sytuacji gospodarczo- finansowej Włoch, stworzyła jednak podstawy stabilizacji, która została osiągnięta w latach następnych.

Wprowadzenie we Włoszech wolnego rynku dewizowego spowodowało oderwanie na tym obszarze oficjalnego kursu funta szterlinga od kursu dolara (1 funt szter.=4,03 dol.) i sprowadziło go do poziomu 1 funt szter.=3,40 dol., przez udzielenie oficjalnej sankcji stosunkowi wymiennemu 1 dol.=225 lirów i 1 funt szter.=907,3 lirów. Brytyjczycy odpowiedzieli na reformę zamrażając włoskie nadwyżki funtowe wynikające z ujemnego dla nich salda bilansu płatniczego, co z kolei zmusiło Włochy do zmniejszenia zakupów w Wielkiej Brytanii dla utrzymania równowagi bilansu płatniczego. Protest Wielkiej Brytanii spowodowany był przez fakt, iż urzędowy kurs funta w stosunku do dolara był zbyt niski. Ponieważ istniała jednak możliwość zniwelowania tego czynnika przez umiędzynarodowienie eksportu brytyjskiego Wielka Brytania nie podjęła dalej idących środków w celu zmuszenia Włochów do zmiany swojej polityki walutowej. Międzynarodowy Fundusz Walutowy reformę w takiej postaci zaakceptował.

Dalszy wpływ reformy na kształtowanie się kursu wymiennego lira

W początkowym okresie 1948 r. lir osiągnął swój właściwy poziom, gdyż kurs oficjalny i wolnorynkowy utrzymywały się niemal na tym samym poziomie, co oznaczało powrót do jednolitego systemu kursowego. Kierunek zmian pokazuje poniższe zestawienie.

Tabela 8. Kurs dolara we Włoszech

Data	Kurs oficjalny	Kurs eksportowy wolnorynkowy	Kurs przeciętny
1946-grudzień	225	556,5	395,75
1947-sierpień	350	722,5	536,25
Listopad	589,5	603	596,25
Grudzień	603	576	589,5
1948-styczeń	576	573	574,5
Luty	573	573	573
Marzec	573	574	573,5
Kwiecień	574	575	574,5
Maj	575	575	575
czerwiec	575	575	575

Źródło: Bank for International Settlements, Basel 1948, s. 90.

W listopadzie 1948 r. nastąpiła również zmiana kursu w stosunku do funta szterlinga na mocy porozumienia z Wielką Brytanią, zgodnie z którym ustalono

kurs funta na poziomie 2317 lirów, czyli oficjalny kurs funta w stosunku do dolara 1 funt szter.=4,03 dol. został przywrócony na rynku włoskim.

Dewaluacja lira włoskiego

Lir włoski był jedną z 26 walut, które zostały zdewaluowane we wrześniu 1949 r. Impulsem, który spowodował masową dewaluację były zmiany kursu funta szterlinga, w którym rozliczano 36% obrotów światowych. Natomiast czynnikami o charakterze ogólnym, które przyczyniły się do dewaluacji właśnie w tym okresie były następujące:

- a) z chwilą, kiedy rynek zmienił się na korzyść kupującego wstrzymanie wysokich cen mogło stworzyć w każdej chwili niebezpieczeństwo przekształcenia się boomu gospodarczego w swoje przeciwieństwo. Ponadto utrzymywanie wysokich cen surowców podnosiło koszty produkcji, a tym samym zmniejszało konkurencyjność towarów danego kraju;
- b) zmniejszenie zakupów zagranicznych przez producentów amerykańskich odbiło się niekorzystnie na dostawach surowców ze strefy szterlingowej, co wywołało reperkusje na rynku dewizowym w Londynie;
- c) Odtąd stał się wiadomo, że strefa szterlingowa ma trudności i zaczęto mówić o dewaluacji, importerzy towarów szterlingowych odkładali swoje zamówienia i płatności podczas gdy importerzy ze strefy szterlingowej starali się je zwiększyć;
- d) Cena funta szterlinga spadła na poszczególnych rynkach latem 1949 r. do poziomu 3,2- 2,8 dol. za funta;
- e) deficyt bilansów płatniczych krajów strefy szterlingowej rósł.

Wszystkie te trudności odbiły się na stanie rezerw trzymany w Londynie. W celu zahamowania ich spadku wydano chwilowy zakaz zakupów ze strefy dolarowej z wyjątkiem specjalnie dozwolonych. Rezerwy Wielkiej Brytanii w tym czasie zmniejszyły się o połowę w porównaniu z 1947 r. W ramach strefy szterlingowej szczególnie pogorszyła się sytuacja krajów surowcowo- rolniczych. Ten stan koniunktury światowej wywarł również nacisk na Włochy, w których sytuacja wewnętrzna znacznie się poprawiła lecz eksporterzy włoscy musieli walczyć z obniżającymi się cenami i zaostarzającą się konkurencją na rynkach zagranicznych. W takiej sytuacji w dniach od 7 do 12 września 1949 r. odbyła się w Waszyngtonie konferencja z udziałem ministrów finansów Wielkiej Brytanii, USA i Kanady, na której podjęto decyzję o dewaluacji funta szterlinga, po której Wielka Brytania spodziewała się poprawy konkurencyjności handlu strefy, poprawy bilansu płatniczego i zmniejszenia szterlingowego zadłużenia wielkiej Brytanii. W dniu 18 września 1949 r. rząd Wielkiej Brytanii wysłał komunikat

do MFW zawiadamiający o zmianie kursu funta szterlinga w stosunku do dolara z poziomu 4,3 dol. za funta do poziomu 2,8 dol. za jednego funta. MFW wyraził zgodę na dewaluację, która pociągnęła za sobą dewaluację walut wielu krajów w ciągu jednego tygodnia.

Tabela 9. Dewaluacja walut niektórych krajów w 1949 r. (w %)

Waluty	Dewaluacja
Funt szterling	30,52
Funt australijski	30,68
Rupia indyjska	30,52
Gulden holenderski	30,29
Korona duńska	30,52
Funt egipski	30,53
Drachma grecka	39,0
Marka zachodnioniemiecka	20,67
Frank francuski	22,26
Frank szwajcarski	1,39
Dolar kanadyjski	9,3
Lir włoski	9,6

Nowy kurs wymienny lira w stosunku do dolara wynosił 1 dol.=624,82 lirów. Na tym poziomie utrzymał się (z niewielkimi odchyleniami) do początku lat 60. Jeśli wziąć pod uwagę Włochy to poprzednie zmiany stosunku lira do dolara, które miały również charakter deprecjacji spowodowały łącznie w okresie od 1939 r. do 1949 r. wzrost wartości dolara o 330%. Dla porównania w tym samym okresie wskaźnik ten wynosił dla Wielkiej Brytanii 44,5%, Szwecji 18,2%, Danii 30,5%, Holandii 50,5%, Francji 900%, Grecji 1200%.

Skutki dewaluacji o charakterze ogólnym

1. Zwiększenie nieekwiwalentności wymiany towarowej między krajami przeprowadzającymi dewaluację i USA.
2. Podrożenie pomocy w ramach Planu Marshalla.
3. Konieczność wniesienia dodatkowych funduszy do MFW i IBRD (International Bank for Reconstruction and Development) przez kraje, które dokonały dewaluacji.
4. Spadek kursu papierów wartościowych przy sprzedaży za dolary oraz w walutach krajowych na skutek paniki wywołanej dewaluacją. Równocześnie wzrósł kurs papierów wartościowych w dolarach na rynkach tych krajów.
5. Powstanie sprzyjających warunków dla ekspansji kapitałów amerykańskich.
6. Możliwości eksportu krajów przeprowadzających dewaluację zwiększyły się w związku z obniżeniem cen eksportowych w dolarach, co przy równoczesnej

podwyżce cen importowych stanowiło ważną przesłankę poprawy bilansu płatniczego.

Skutki dewaluacji we Włoszech

Jeśli chodzi o Włochy to niski stopień dewaluacji prawie nie wpłynął na terms of trade.

Tabela 10. Terms of trade Włoch w latach 1947-49 (1938 r.=100)

Lata	Term of trade
1938	100
1947	-
1948	100
1949 marzec	114
Czerwiec	105
Wrzesień	102
grudzień	107

Źródło: Bank for International Settlements, Basiel 1950, s. 70.

Ponadto dewaluacja wpłynęła we Włoszech na zmianę kierunku handlu. W 1949 r. udział Europy w obrotach z Włochami wzrósł podczas, gdy z Północą i Centralną Ameryką zmniejszył się o 43% jeśli chodzi o import i 12% jeśli chodzi o eksport w 1948 r. i odpowiednio o 39% i 6% w 1949 r.¹⁹. Faktem zmiennym jest również wzrost w tym czasie obrotów z sześcioma krajami Europy Wschodniej i Środkowej: Bułgarią, Czechosłowacją, Węgrami, Polską, Rumunią i ZSRR. Pomimo, że bilans płatniczy był w dalszym ciągu ujemny nastąpiło wzmocnienie rezerw dewizowych dzięki pokryciu podstawowego importu z pomocy zagranicznej. W ciągu 1949 r. zapasy złota i dewiz zwiększyły się o 250 mld lirów. Tak więc łączny efekt wszystkich zabiegów rządu i władz monetarnych stworzył podstawy do stabilizacji walutowej, poprawy bilansu płatniczego i sytuacji ogólnogospodarczej.

Bibliografia

- Bagnasco A., Tre Italie. La problematica territoriale dello sviluppo italiano, Bologna: Il Mulino 1977.
- Banca Nazionale del Lavoro, Roma 1954.
- Banca Nazionale del Lavoro, Roma 1958.
- Bank for International Settlements 1945-1950 r.
- Bank for International Settlements, Basiel 1947.

¹⁹ Bank for International Settlements, Basiel 1951, s. 105.

- Bank for International Settlements, Basiel 1951.
- Bank for International Settlements, Basiel 1957.
- Bank for International Settlements, Basiel 1958.
- Bank for International Settlements, Basiel 1960.
- Battilani P. and F. Fauri, *Mezzo secolo di economia italiana 1945–2008*, Bologna: Il Mulino 2008.
- Bordo D. and F. Capié (eds.), *Monetary Regimes in Transition*. Cambridge: Cambridge University Press 1994, pp. 312–345.
- Casella A. and Eichengreen, B. (1994), *Halting Inflation in Italy and France after the Second World War*, in M.
- Ciocca P., *Ricchi per sempre? Una storia economica d'Italia (1796–2005)*, Torino: Bollati Boringhieri 2007.
- Clark M., *Współczesne Włochy: 1871–2006*, Warszawa 2009.
- Cohen J., G. Federico, *The Growth of the Italian Economy*, Cambridge University Press 2001.
- Coltorti F., *Borsa, territorio e sviluppo economico (1861–2011)*, in Dall'Unità ai giorni nostri: 150 anni di borsa in Italia, Consob 2011, s. 56.
- De Cecco M. and G. Ferri, *Italy's Financial System: Banks and Industrial Investment*, in A. Boltho, A. Verselli and H. Yoshikawa (eds.), *Comparing Economic Systems: Italy and Japan*. Basingstoke: Palgrave 2001, pp. 64–84.
- Federico G. and P. Malanima, *Progress, decline, growth. Product and productivity in Italian Agriculture 1000–2000*, „*Economic History Review*” 57(3)/2004: 437–64.
- Goldsmith R.W. and S. Zecchini, *The national balance sheet of Italy (1861–1973)*, „*Rivista di Storia Economica*”, 15/1999: 3–20.
- Hildebrand G., *Growth and Structure in the Economy of Modern Italy*, London 1965.
- International Financial Statistics* 1950 r.
- Lo sviluppo economico Italiano: 1861–1949*, Roma; Bari-Laterza 1973.
- Maddison A., *A revised estimate of the Italian economic growth, 1861–1989*, „*Banca del Lavoro Quarterly Review*” 177/1991: 225–41.
- Masala C., *Born for Government: the Democrazia Cristiana in Italy*, in: M. Gehler and W. Kaiser (eds.), *Christian Democracy in Europe since 1945*, Vol. 2 (London, 2004).
- Neue Züricher Zeitung*, marzec 1961.
- Puczik W., *Italia ekonomika: wniesznaja targowla*, Moskwa 1957.
- Rinaldi A. and B. Pistoresi, *Exports, imports and growth: New evidence on Italy: 1863–2004*, „*Explorations in Economic History*” 49 (no. 2, 2012): 241–54.

- Rossi N., A. Sorgato and G. Toniolo, *I Conti Economici Italiani: una Ricostruzione Statistica, 1890-1990*, „Rivista di Storia Economica” Vol. X/1993, 1-47.
- Rota M., *Sviluppo industriale e dualismo economico in Italia nella seconda meta' del XX secolo*, Soveria Mannelli: Rubettino 2008.
- Spinelli F. and M. Fratianni, *Storia monetaria d'Italia. L'evoluzione del sistema monetario e bancario*, Milano: Mondadori 1991.
- Survey of Italy's Economy*, Milano 1957.
- Survey of Italy's Economy*, Milano 1977.
- Temin P., *The Golden Age of European Growth Reconsidered*, „European Review of Economic History”, 6/2002, pp. 3-22.
- The Statsman's. Year Book 1960 r.*
- Trznadel W., *Przestrzenne dysproporcje gospodarczo- społeczne we Włoszech XIX i XX w. i drogi ich przezwyciężenia*, Wrocław 1988.
- Vitali O., *Aspetti dello sviluppo economico italiano alla luce della ricostruzione della popolazione attiva*, Roma: Istituto di Demografia 1970.
- Zamagni V., *Betting on the Future. The Reconstruction of Italian Industry, 1946-1952, w: Power in Europe? Great Britain, France, Italy and Germany in a Postwar World, 1945-1950*, Edited by J. Becker and F. Knipping, Berlin, New York 1986, s. 283-301.
- Zamagni V., *Introduzione alla storia economica d'Italia*, Bologna: Il Mulino 2007.

Streszczenie

W okresie po II wojnie światowej z krajów zachodnioeuropejskich Włochy wykazywały największe tempo rozwoju. W 1950 r. rozpoczęła się faza długookresowego rozwoju gospodarczego. Rozwój ten nawiązywał do pierwszych lat odbudowy. Tempo wzrostu produktu narodowego brutto (PNB), które w dziesięcioleciu do 1959 r. wynosiło rocznie średnio 6%, w latach szczytowej koniunktury 1960-61 wzrosło do 7,8%. Dynamika rozwoju gospodarczego Włoch była porównywalna w tym czasie z RFN i Japonią. Włoskie firmy uzyskały znaczne sukcesy w międzynarodowej walce konkurencyjnej oraz wykorzystywały impulsy wynikające z polityki Wspólnego Rynku. Wraz z zewnętrzną ekspansją dokonały się poważne zmiany strukturalne, które uplasowały Włochy w grupie krajów wysoko uprzemysłowionych. W 1962 r. tempo wzrostu produktu narodowego brutto (PNB) spadło do 6%, a w 1963 r. do 4,8%. Koniunktura ustąpiła miejsca objawom kryzysowym, które przejawiały się w „galopującej” inflacji. W obawie przed deprecjacją lira nastąpiła masowa ucieczka kapitału za granicę. Polityka walutowa prowadzona w tym okresie przez władze włoskie okazała się skuteczna. Lir włoski stał się mianowicie nie tylko walutą stabilną, ale także jedną z „twardych” walut europejskich. Potwierdzały to wypowiedzi na łamach bieżącej prasy międzynarodowej, ale również sytuacja w dziedzinie bilansu płatniczego Włoch, który od 1957 r. wykazywał wysokie dodatnie saldo. Jeśli wziąć pod uwagę handel zagraniczny Włoch w 1960 r. to należy

stwierdzić, iż w tym roku został osiągnięty najwyższy wzrost obrotów zagranicznych w krajach Europy Zachodniej. Był to również najwyższy poziom obrotów osiągnięty przez Włochy w okresie powojennym (wyższy o 1/3 w stosunku do poziomu w 1959 r.). Globalny import Włoch, który w 1953 r. stanowił 3,2% importu światowego wzrósł do 3,8%, a udział eksportu zwiększył się w tym czasie z 2% do 3,2%.

SŁOWA KLUCZOWE: gospodarka Włoch, lir, dewaluacja, rewaluacja, reforma walutowa, stabilizacja walutowa, rozwój gospodarczy, inflacja, bilans handlowy i płatniczy, polityka handlu zagranicznego, terms of trade.

Summary

For several years after World War II Italian economy showed the highest growth rate among western European countries. In 1950 the phase of long-term economic development began, which was contributed to the first years of reconstruction. The growth rate of gross national product (GNP), which in the decade to 1959 amounted to an annual average of 6% and later - in 1960 -1961 - reached a climax of 7.8%. The dynamics of economic development in Italy was at the time comparable to the Federal Republic of Germany and Japan. Italian companies obtained considerable success in the international scale, using impulses that arose from the policy of the Common Market. Along with external expansion, major structural changes which took place at the time ranked Italy in the group of the most industrialized countries. In 1962, the growth rate of the gross national product (GNP) fell to 6%, and in 1963 - to 4.8%. These results marked the first symptoms of crisis, which manifested in the galloping inflation. Fearing the depreciation of the lira, a massive capital was transferred abroad. However, monetary policy conducted by the Italian authorities proved very effective. Italian lira became not only a stable currency, but also one of the „hard” European currencies. This feat was highlighted by the international press, as well as the Italian balance of payments, which from 1957 showed a very positive balance. It should be noted that in 1960 the highest growth of foreign trade in the countries of Western Europe was made by Italy again. That year marked also the highest level of turnover achieved by Italy in the postwar period (an increase of 1.3 compared to the level in 1959.). Global imports of Italy, which in 1953 accounted for 3.2% of world imports rose to 3.8%, and the share of exports increased during this period from 2% to 3.2%.

KEY WORDS: Italian economy, Italian lira, devaluation, revaluation, currency reform, currency stabilization, economic growth, inflation, balance of trade and balance of payments, foreign trade policy, terms of trade.

Autor

Zbigniew Klimiuk – dr hab. nauk ekonomicznych (specjalności: bankowość, finanse międzynarodowe, historia gospodarcza, polityka gospodarcza). Profesor nadzwyczajny w Instytucie Pracy i Spraw Socjalnych w Warszawie. Wcześniej pracował m.in. w SGH i w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II. Odbił praktyki i szkolenia w zagranicznych instytucjach finansowych. Autor 3 monografii, ok. 200 artykułów naukowych i publicystycznych oraz rozdziałów w monografiach.